

Johan Frederik Riedel : Een levensbeeld uit de Minahassa op Celebes.

<https://hdl.handle.net/1874/355178>

g.c.

(8)

JOHAN FREDERIK RIEDEL.

EEN LEVENSBEEELD UIT DE MINAHASSA

OP CELEBES.

III.

AANKOMST IN DE MINAHASSA, VESTIGING TE TONDANO.

»Dat is dan het land, waar ik, zoo God het wil, mijn leven slijten zal! Hier wil ik tot Zijne eer arbeiden en al mijne krachten aan Hem wijden, en hier wil ik als het zoo zijn moet, voor zijn' heiligen naam lijden!» Dat waren de gedachten, die RIEDEL's ziel vervulden, toen hij van het schip zijn' blik liet gaan over de groene bergtoppen, en over het voor hem liggende Menado. Met een dankbaar hart dacht hij aan de hulp onder zooveel gevaren ondervonden, en verblijdde hij zich in goede gezondheid, na een jaar in het Indisch klimaat te hebben doorgebracht, zoodat hij dan nu ook met frissche kracht zijn' arbeid beginnen kon. »Trouwe Heiland,» was van het begin zijn innig gebed: »geef mij kracht, om als getrouwe getuige, het woord van uw kruis tusschen deze bergen te verkondigen, en laat de Heidenen, die gij met uw bloed gekocht hebt, bekend worden met uwe zaligmakende barmhartigheid.»

Terwijl hij zoo in gedachten verzonken stond, was er een sloep aangekomen, waaruit een jongen heel vlug aan boord kwam, en overluid vroeg: »of er zich niet twee pandita's (zendelingen) onder de passagiers

[197]

bevonden?" SCHWARZ, die het terstond hoorde, antwoordde: »Ja! zeg uwe meester, dat wij aangekomen zijn." Zoo vlug als hij gekomen was, verdween de jongen achter de verschansing, en snelde naar het strand terug. Het duurde niet lang, of er kwam eene grootere sloep, waaruit broeder HELLEDOORN zelf aan boord kwam. Met tranen in de oogen, omarmde hij de aangekomenen, en heette hen in den naam des Heeren hartelijk welkom. Maar hoe verwonderd was hij, toen RIEDEL zijne jonge vrouw bij de hand vatte, en zeide: »ik breng eene helpster mede." »Des te beter" was het antwoord; »wij hebben ook de vrouwen noodig: om voor het Godsrijk te arbeiden."

Aan gene zijde van de benedenstad met hare naauwe vuile straten, was de breede weg, die naar het fort leidde, waaraan het huis van den predikant lag, omgeven door eene nette heg met hare blaauwe klokjes en andere bloemen, die zeer aan het vaderland deden denken. Hier wachtte Mevrouw HELLEDOORN reeds de vreemdelingen op, en werd aangenaam verrast, door het meêkomen der zuster, te meer daar zij eene landgenootte in haar erkende, want zij was ook van Amboina. Beide vrouwen door dezelfde belangen beziel, sloten spoedig eene vriendschap, die levenslang stand hield. In dien tijd waren er te Menado geen woningen voor vreemden te huur, dus ruimden de gastvrije vrienden eene kamer voor de echtgenooten, en eene voor Br. SCHWARZ in, die zich daar gezamenlijk, zeer gelukkig gevoelden.

Den volgenden dag maakten de broeders hunne opwachting bij den Resident, den heer PIETERMAAT, een welwillend

man, die hen vriendelijk ontving, en alle noodige hulp en ondersteuning voor hun werk beloofde. Vervolgens maakten zij zich behoorlijk bekend met de gesteldheid van de Minahassa. Zooveel mogelijk werden de plannen voor het werk gemaakt, en HELLENDOORN deelde zijne ervaring en de noodige wenken mede. Veel belang boezemden hun de christelijke scholen in, die HELLENDOORN reeds begonnen was te stichten, voor welke hij met veel ijver jongelingen tot meesters opleidde. Deze leerlingen had hij bij zich aan huis, en de christelijke opvoeding droeg goede vruchten. Ook zijne vrouw had eenige meisjes bij zich genomen, op welke het leven in een christelijk huishouden eene goede uitwerking had.

De goede vrouw zorgde als eene eigene moeder voor haar. Ook hare jonge vriendin, die reeds bij den zending KAM in huis geleerd had met inlandsche meisjes om te gaan, begon een levendig belang te stellen in dit soort van werk.

Nadat zij tien dagen in Menado geweest waren, gingen de beide jonge zendelingen, onder geleide van HELLENDOORN, eene bezoekreis doen, om een plaats te vinden, waar zij zich konden vestigen. De reis werd meermalen door hevige stortregens bemoeijelijkt, waardoor de steile wegen gevaarlijk werden, zoodat men steeds vreezen moest met de paarden te vallen. De reizigers waren ook dikwijls doornat. Zeer bezorgd waren de broeders voor hun geleider, wiens gezondheid buitendien reeds geschokt was. Onder de bescherming des Heeren bleven zij voor alle ongevallen bewaard.

Te Lotta werden zij door de hoofden, den Hoekoem

besar aan het hoofd, onder feestelijke aanspraken begroet. Zijn ambtgenoot te Tomohon, nam hen den eersten nacht vriendelijk in zijn huis op. Als zij na de vermoeyenissen der reis met hun' gastheer aan den disch zaten, vroeg deze naar het doel van de reis, en verzocht dringend, nadat dit hem bekend gemaakt was, dat een der broeders in zijne negerij zou blijven; zijn volk verlangde zeer naar onderrigt; hij zou dadelijk een woonhuis en eene kerk laten bouwen. »Wij hebben reeds eene school ingerigt,» voegde hij er met' vergenoegdheid bij: »als wij nu maar een' goeden meester hadden.» Daar de regen onder den maaltijd opgehouden had, en de avondzon de bergtoppen verlichtte, besloot men de school te gaan bezoeken. Nadat de schoolmeester geroepen was, ging de Majoor (zoo werd hij om zijne verdiensten in den javaschen oorlog betiteld), zijne gasten deftig voor, en geleidde hen, gevolgd door een aantal nieuwsgierigen, naar het wachthuis, waar een sterk gebouwd man, met verschillende likteekens in 't gezicht, in eene versleten uniform stond, met zoo wat een dozijn kinderen in een' halven cirkel om zich heen geschaard. De kinderen waren blijkbaar voor die gelegenheid, maar zeer gebrekkig in kleederen gestoken. Het was een vreemdsoortig schoolmeester: gedurende den oorlog op Java had hij wat lezen en schrijven geleerd, die kennis deelde hij zijnen leerlingen mede; de schoolboeken had hij zelf gemaakt; alle stukjes papier, die hij maar krijgen kon, had hij zorgvuldig verzameld, en enkele letters of woorden daarop geschreven. De uitslag van het onderzoek kon niet bijzonder zijn; maar men zag in ieder geval den

goeden wil. Den volgenden dag ging de reis verder, men hield maar kort rust. Van het reeds gedoopte Hoofd waren allerlei kwade geruchten in omloop: hij zou voor *f* 600 zijn nieuw geloof verloochend en de oude gewoonten van het heidendom weer aangenomen hebben. Een' veel beteren indruk maakte de Hoekoem toewah te Kawangkoan, die door den vroeg gestorven broeder MULLER gedoopt was. Bij hem waren sporen van opregte bekeering. Daar deze negerij zoo slecht en onregelmatig gebouwd was, had de Resident last gegeven, dezelve op eene betere plaats, naar een beter plan nieuw op te bouwen. Nu wilde het Hoofd in eens eene kerk en een huis voor een' meester bouwen; hij drong er zeer op aan, dat men hem een' zenden zou.

Ook te Tompasso had men gaarne een' van de beide zendelingen gehouden. Nog dringender was de bede te Langowan. In deze pas nieuw gebouwde negerij wilde de Majoor met vele van zijne onderdanen zich gaarne laten doopen. Van alle plaatsen, die zij tot hiertoe bezocht hadden, scheen deze de geschikste voor eene zending; zoo besloot SCHWARZ zich hier te vestigen, waarover vele menschen zich verheugden.

Van Kakas, waar de reis toen heen leidde, wachtte men niet veel goeds. Hier was in den laatsten tijd een offerfeest gevierd, waarbij men ruwe en onzedelijke gebruiken heeft. De Majoor wilde de schande van zijn volk goed maken, en zeide: »Wij Alifoeren zijn allen blind, en weten niet waar wij heen zullen gaan. De christenen hebben het licht, want alles wat wij geleerd hebben, hebben wij van de christenen; wij zijn dom en onnoozel; maar de christenen hebben het

boek dat hun alles zegt. Toen ik op Java onder andere heeren kwam, schaamde ik mij over mijne onwetendheid. Nadat ik teruggekomen ben, heb ik de heidensche gebruiken verlaten. Nu wilden wij gaarne een' meester hebben, die ons onderwees en den waren God leerde kennen." Geheel uit begeerte naar hooger heil kwamen deze woorden wel niet voort. Ook hier werd op de aanstelling van een' onderwijzer uitzigt gegeven. Intusschen was er eene praauw (inlandsche boot) klaar gemaakt, die door krachtige roeijers in beweging werd gebracht, om de zendelingen over de blaauwe vlakte van het meer van Tondano heen te brengen. Vervolgens legde men te Remboken aan; ook hier vertoonde men verlangen naar een' leeraar; vóór het vertrek kwamen al de Hoofden bij den Majoor, en een, die wat Maleisch verstond, hield eene aanspraak, waarin hij dit verlangen uitsprak. De anderen beloofden een huis te bouwen, en hunne kinderen naar school te zenden.

Van daar ging het verder over het meer. De heerlijke natuur en de tot nu toe aangename ervaringen stemden de harten tot lof en dank, zoodat de mond er ook van overvloede: plegtig rolden de klanken van het koraal over den stillen waterspiegel. De roeijers luisterden naar die ongewone toonen, en roeiden op de maat. Al nader kwam men aan den noordelijken oever, tot dat de huizen van Tondano duidelijk te voorschijn traden. RIEDEL wist het reeds, dat waarschijnlijk zijn arbeidsveld hier zou aangewezen worden. De Resident had het hem nadrukkelijk aanbevolen, zich hier te vestigen. Hoe klopte hem het hart, toen

de praauw de rivier binnengeloopen was! Aan de linkerhand stond reeds een houten kerkje, niet ver van daar was eene houten brug over het water; dicht daarbij legde het vaarttuig aan, omringd door vele in het water plassende kinderen; ook aan den oever verzamelden zich spoedig vele menschen.

In het gouvernementshuis vonden de zendelingen een goed onderkomen. Om het terrein te onderzoeken, bleven zij hier een' heelen dag.

HELLEENDOORN was hier al meermalen geweest, en broeder MULLER had reeds de beide opperhoofden met hunne vrouwen en eenige inwoners gedoopt. De bezoeken van de predikanten waren hier te zeldzaam om het regte leven in deze kleine gemeente op te wekken. De menschen waren nog zeer onwetend, maar toonden grooten lust om iets te leeren. Ook de heidenen verlangden er naar. Eene school was hier door de Regering gesticht, een meester uit Amboina stond er aan 't hoofd. Het onderzoek gaf eene treurige uitkomst. De kinderen konden maar wat lezen, schrijven en zingen; rekenen kon de meester zelf niet; van ander onderrigt was geen sprake.

Den 29sten Junij was de bezoekreis geëindigd. Behouden keerden de broeders naar Menado terug. Tondano was niettegenstaande verschillende moeilijkheden, als een gunstig, maar niet gemakkelijk arbeidsveld voor RIEDEL bestemd. Het vertrek daarheen werd door verschillende oorzaken eenige maanden vertraagd. Het was voor den jongen zendeling van veel belang, dat hij nog langer bij HELLEENDOORN bleef, omdat RIEDEL de alifoersche taal leerde. Hij was misschien,

behalve MULLER en LAMMERS de eerste, die zich met deze van alle andere ver afwijkende talen bezig hield. Hij had een woordenboek van over de duizend woorden gemaakt, en was met het vertalen van een schoolboek in deze taal bezig; door den dagelijkschen omgang met zijne moerids had hij eene goede oefening in het spreken. Zoo hadden RIEDEL en SCHWARZ in HELLENDORNS huis de beste gelegenheid om de gewigtige voorbereiding voor hun werk te ontvangen. Ook was er veel voor de inrigting van het nieuwe huishouden te doen, waarin de jonge vrouw trouw door hare vriendin geholpen werd. Eindelijk kwam de dag van vertrek; het was de 13de October; RIEDEL ging alleen 's morgens op weg, daar er geen dragers voor zijne vrouw te krijgen waren. Gesterkt door een hartelijk gebed in den vriendenkring, reed hij blijmoedig door de frissche morgenlucht de blaauwe bergen te gemoet; een van zijne moerids, Amos genaamd, volgde hem met een' gehuurden bediende. De laatste was met veel moeite gekregen. In dien tijd had men onder de Alifoeren geen bruikbare dienstboden; dikwijls moesten de Europeërs in Menado blijde zijn, als zij een' jongeling in hun' dienst konden krijgen, die van een ander eiland, voor zijne straf daar heen gebracht was. Zoo had RIEDEL door de welwillendheid van den Resident zijn' bediende van Sangi gekregen (de Sangi-eilanden liggen ten noorden van Celebes). Een paar dragers zouden spoedig met het goed nakomen; RIEDEL dacht vóór den avond te Tondano te zijn. Daar echter de dragers, ten gevolge van de gewone traagheid, hem na lang wachten te Tomohon nog niet bereikt hadden, besloot hij tot vreugde van den Majoor daar te over-

nachten. Toen hij 's avonds met zijn' gastheer onder de verlichte veranda zat, verzamelde zich onder aan den trap, eene schaar van nieuwsgierigen rond Amos, dien zij met alle mogelijke vragen bestormden. Een had de vrijmoedigheid vooruit te treden, en begeerde den pandita zelve te spreken, waartoe hij wegens zijne ofschoon onbeduidende vaardigheid in het Maleisch, boven de anderen gewettigd scheen te zijn. Het was de oude soldaat met het gezigt vol likteekens, dien wij reeds als schoolmeester leerden kennen. »Mijnheer,» zoo begon hij, »ik weet heel goed, dat gij blanken een boek hebt, waaruit gij al uwe wetenschap put; of eigenlijk zijn het twee boeken; het Nieuwe testament heb ik zelf gezien en er in gelezen; maar het Oude testament moet nog veel merkwaardiger zijn, want ik heb gehoord, dat daarin beschreven staat de schepping der wereld. Sedert ik op Java geweest ben, geloof ik niet meer aan de geschiedenis van Loemimoeet. (1) Maar nu wilde ik gaarne weten, hoe de aarde en de menschen geschapen zijn.» RIEDEL, verheugd over de goede gelegenheid om christelijke kennis te verbreiden, ging in huis en nam uit zijne kist een' maleischen Bijbel, waarschijnlijk had hij van de Vereeniging te Batavia een aantal van die bijbels gekregen. Nu las hij de scheppingsgeschiedenis verkort voor, en herhaalde het zoo goed mogelijk in het Alifoersch, voegde hier en daar eenige opmerkingen bij over den levenden

(1) Zie het kleine stukje door Bestuurders van het Nederlandsche Zendinggenootschap uitgegeven, getiteld: Nederlandsch Oost-Indië en het Nederlandsche Zendinggenootschap, Tweede stukje, Eerste gedeelte, blz. 10.

God en zijne volkomen openbaring in JEZUS CHRISTUS. Niet alleen de oude soldaat, maar de geheele schaar onder aan de veranda luisterde met ingehouden adem. De eerste was zeer verheugd, toen hij ten slotte den bijbel tot geschenk kreeg. De anderen zeiden met een' uitroep van verbazing: »Zoo iets hebben wij nog nooit gehoord!»

Den volgenden morgen kreeg RIEDEL door zijn' ijver zijne lieden vroeg op weg. In de koele morgenlucht ging de reis rustig voort. Aan den linkerkant verhief zich de groote berg Masarang en aan den regter de trotsche Tampoesoë. Vóór dat de hitte des daags drukkend werd, was de pas tusschen de beide bergen bereikt, en meer en meer opende zich het uitzigt over het heerlijke meer, omgeven door de groene velden en boschrijke bergruggen. Om 10 uur kwam men te Tondano aan, de Resident had voorloopig het gouvernementshuis ter beschikking van den zendeling gesteld. Daar rigtte zich RIEDEL zoo goed hij kon in, met behulp van Amos en zijn' sangischen bediende.

Het was een stille intogt zonder veel opzien geweest; toch verbreidde zich spoedig het gerucht in de negerij, dat de pandita aangekomen was. Het duurde niet lang, of de beide Majoors verschenen met de andere opperhoofden en het gemeentebestuur, om hem te begroeten. Zij spraken in deffige redenen hunne gelukwenschen uit. Zoodra zij zich verwijderd hadden, ging RIEDEL naar beneden in de keuken, waar zijne beide jongens te vergeefs hun best deden om een' eenvoudigen maaltijd te bereiden. Om verschillende redenen, misschien wel voornamelijk wegens de onzindelijkheid,

was het voor een' Europeër eene onmogelijkheid hunnen kost te eten; dus moest RIEDEL zelf voor kok spelen, waarbij hij zich met de gedachte troostte, dat zijne vrouw spoedig dezen arbeid van hem zou overnemen. Zij kwam dan ook 5 dagen later in een' draagstoel tot groote vreugde van haren echtgenoot, wien dat alleen zijn en dat koken niets bevielen. Broeder HELLENDOORN begeleidde haar. Behalve degenen, die het huisraad droegen, waren er ook eenige moerids medegekomen, die in Kakas aan den anderen kant van het meer, als schoolmeesters aangesteld zouden worden. HELLENDOORN en RIEDEL brachten hen in eene prauw daarheen. In het niet ver verwijderde Langowan was er 8 dagen vroeger ook een aangesteld. SCHWARZ had er zich nog niet gevestigd. Nadat hij met zijne ambtgenooten beraadslaagd had, was hij nog eenmaal naar Batavia gegaan, om het zendelinggenootschap aldaar te verzoeken, de zending in de Minabassa te ondersteunen, en voornamelijk plannen te maken om scholen op te rigten. Eerst in 1832 keerde hij terug, en moest voorloopig zijn' intrek te Kakas nemen, tot dat zijn huis te Langowan gereed zou zijn. HELLENDOORN kwam om hem plegtig te bevestigen. Maar hoe verbaasd waren hij en zijne geleiders, toen hij reeds 50 kinderen, die kort te voren zooals alle Alifoersche kinderen naakt rondliepen, nu goed en netjes gekleed in het nieuwe schoolgebouw bijeen zag. Het weinige onderrigt van eene week had reeds zooveel vrucht gedragen, dat alle kinderen de letters kenden. Nadat de inwijdingsrede geëindigd was, keerde men over het meer naar Tondano terug.

Den volgenden dag werden de opperhoofden te zamen geroepen, en HELLENDOORN droeg de zorg voor de kleine gemeente aan broeder RIEDEL op, nadat hij de volgende vragen tot de gemeente gerigt had:

1. Of zij zich met hunne vrouwen en kinderen in de christelijke godsdienst wilden laten onderwijzen?

2. Of zij zich verbinden wilden, dat de gedoopten des Zondags de kerk zouden bezoeken?

3. Of zij de kinderen en ook die der heidenen naar de school wilden zenden?

Zij antwoordden allen bevestigend, beloofden hunne belofte na te komen, en bedankten RIEDEL met een, dat hij gekomen was, om met hen te wonen en hen te onderwijzen. Dadelijk daarop keerde HELLENDOORN naar Menado terug.

De Zondag naderde, waarop RIEDEL zijne openlijke werkzaamheid beginnen zou. Hij had daartoe eene eenvoudige preek in 't Maleisch, opgesteld over het onderwerp: »Jezus is gekomen om zondaren zalig te maken." Met een innig gebed voor het heil der zielen, waaronder hij nu zijn' arbeid begon, begroette hij den dag des Heeren. Maar de negerij zag er niet zondags uit: in den vroegen morgenstond hoorde men, onder ieder huis, het stampen van de rijst, zooals iederen anderen dag, en de lieden gingen met hunne manden en gereedschappen uit, naar het veld, zooals gewoonlijk. Dat trof den zendeling; hij had diep medelijden met deze arme onwetende heidenen, toen hij uit zijne veranda dit bedrijf aanzag.

Plotseling ijlt hij de trappen af; hij bemerkte een man, dien hij reeds als christen had leeren kennen,

en die nu als de heidenen naar zijn werk ging. »Hoe TOEMEWA!" roept de zendeling, en deze keert zich om, »moogt gij van daag naar uw werk gaan?" »Ja wel Mijnheer," antwoordde hij bedremmeld, »als ik geen slecht voorteeken ontmoet!" »Hoe, gij wilt een christen zijn, en zijt nog zoo bijgeloovig, dat gij voor eene muis of schreeuwenden vogel bang zijt. Maar weet gij dan niet wat voor dag het heden is?" »Ik geloof zeker, dat het geen booze dag is," antwoordde de man nog altijd aan zijn bijgeloof vasthoudende. »Neen! het is een zeer goede dag, TOEMEWA, de dag onzes Heeren JESUS CHRISTUS, die u van alle kwaad redt, en u zalig wil maken; weet gij dan niet dat het heden Zondag is?" »O zoo!" zeide hij langzaam, »ik dacht dat het gisteren Zondag was." »Neen, heden is het Zondag en keer nu om, en ga naar de kerk." »Maar mijnheer ik moet op het veld werken, de lieden van mijne mapaloes zijn er reeds allen heen." (1) »TOEMEWA, gij wilt een christen zijn en op Zondag werken, dat gaat niet! Dus keer om, en kom spoedig in de kerk." Dit werd zoo bepaald gezegd, dat de Alifoer niet durfde tegenspreken. »De pandita is een streng heer," zeide hij, toen hij op zijn' terugweg het aan eenige menschen vertelde.

Het bepaalde uur van de godsdienstoefening kwam, het teeken voor de bijeenkomst werd gegeven met de tifa, dat is een kleine trommel. Maar hoe verbaasd was RIEDEL, toen hij in het houten kerkje behalve de

(1) Zie over dit mapaloes, het gezamenlijk werken op den akker, het boven aangehaalde »Kleine stukje," blz. 26.

hoofden en hunne vrouwen, slechts een handvol menschen zag; het was slechts een tiende deel der gedoopten. Het gezang, waarbij de schoolmeester voorging, klonk zeer zacht en onzeker. Er werden eenige maleische verzen gezongen. De preek werd wel is waar met opmerkzaamheid aangehoord, maar meer uit nieuwsgierigheid dan uit begeerte, zooals men dit niet onduidelijk op de gezigten zien kon. Het was een moeilijk begin; zooveel te vuriger bad RIEDEL aan het eind van de godsdienstoefening, dat het den Heer behagen mogt over de doode en 'trage harten zijn' heiligen Geest uit te storten en het ware leven in hen op te wekken, zijn rijk aan deze plaats te planten en uit te breiden.

Toen hij later vroeg, waarom er zoo weinig christenen in de kerk geweest waren, kreeg hij ten antwoord, dat de meesten niet wisten of het Zondag of een andere dag was. Velen woonden nog op de akkers, waar de rijstooft nog niet gereed was. De preek, meende men, zou wel door een ieder verstaan zijn, maar of de zin er van werkelijk begrepen was, bleef zeer twijfelachtig. Nog zwaarder, dan de ervaring van dien zondag, moest RIEDEL veel wat hij dagelijks hoorde en zag drukken. De Tondaners waren bekend door hun stelen en hun onmatig sagoweer-drinken. Ten aanzien van schandelijke onzedelijkheid stonden zij bij de andere Alifoeren niet achter. De ervaring leverde voortdurend het bewijs, dat dit gerucht slechts al te gegrond was. Zooals het leven van het rijststampen iederen morgen, zoo hoorde men iederen avond de woeste kreeten van dronken menschen, die de avond-godsdienstoefening van RIEDEL's kleinen huise-

lijken kring stoorden. Wat kon men ook anders dan ruwheid verwachten bij de onzindelijkheid en onordelijkheid, die overal in de negerij zichtbaar waren. Twisten was aan de orde van den dag, waar verscheidene gezinnen in één huis woonden. Echtscheidingen waren niets bijzonders. Daarbij bevonden zich onder de Alifoeren eenige vreemden, die niet bevorderlijk waren aan de zedelijkheid: eenige Chinezen, sluwe handelaars, die invloed hadden, mohammedanen, die de dochters van gedoopte ouders voor eenige stukken weefsel kochten, en een paar kleurlingen met Europeesch bloed, een van welke, een 60jarige, zich eene vrouw van 15 jaar voor een oud geweer en tien kruiken arak kocht. Daarbij heerschte overal het vreeselijkste bijgeloof, zoowel bij de christenen als bij de heidenen. De laatsten waren over het geheel niet tegen den verkondiger der nieuwe leer, behalve de priesters, want hun invloed was aanzienlijk verminderd. Voor het oog was men vriendelijk jegens den zendeling. Velen geloofden, als zij van hem leerden, dat zij gelijk aan Hollanders zouden worden. Bij hen gold meer de hoogere trap van beschaving, daar zij van de ware godsdienst weinig begrip hadden. Het laat zich denken, dat deze verhouding voor het zendingwerk veel grooter zwarigheden opleverde, dan dat men in openlijke vijandschap voor het rijk Gods had moeten strijden. Alle begin is moeilijk, dacht RIEDEL, en liet zich niet ontmoedigen; hij had de magt der goddelijke genade te zichtbaar ondervonden, om de bekeering van dit volk niet van God te verwachten.

DE EERSTE VRUCHTEN.

De arbeid der eerste jaren was een zaaijen in hoop, zooals RIEDEL dikwijls in zijne brieven uit dien tijd schreef. Het meest wendde hij zich tot het jonge geslacht. De school was in treurigen toestand; de door de Regering aangestelde schoolmeester was niet voor zijn betrekking berekend; te minder, daar hij het Alifoersch, de taal van 't volk, niet geleerd had. De kinderen kenden geen Maleisch. RIEDEL nam de taak van onderwijzen op zich, en leerde den meester, hoe men onderrigten moet. Hij liet zich zeer veel gelegen liggen aan het leeren der volkstaal; maar begreep, dat de maleische de taal voor kerk en school moest zijn. Het Alifoersch heeft vele tongvallen; op de eene plaats verstaat men den anderen niet. Hoelang zou het duren, eer men den bijbel in al die talen had overgezet? Bijbel, gezangen en schoolboeken waren in 't Maleisch gereed om te gebruiken; ook werd de europeesche beschaving door deze taal voor 't volk open gesteld. Door haar bleef de zending in verband met het zendingwerk in den Indischen Archipel. Dat waren alle gewigtige gronden. En toch kan men de gedachte niet weerhouden: had het God behaagd een' man als LUTHER naar de Minahassa te zenden, die den bijbel in 't Alifoersch had laten spreken, en zoo eene schrijftaal voor 't volk geschapen had, of dan het Evangelie geen diepere wortels zou geschoten hebben? Maar wij willen geen oordeel uitspreken; RIEDEL maakte veel gebruik van de landtaal, en ondervond veel zegen. Zijne bemoeijingen in de

school droegen goede vruchten. De kinderen leerden de ééne bijbelsche geschiedenis voor, de andere na, en begrepen ze gedurig beter, waarbij dan het vragen in 't Alifoersch hielp; zij leerden psalmverzen van buiten en zongen die. Zoo werden de harten der kinderen gewonnen, en spoedig kwam het zoo ver, dat de bedeesde en verlegen kinderen vertrouwelijk naar hem toe kwamen, en hem de hand gaven, zoodra zij hem zagen. Verder de bemoeijingen van den zendeling om het vrouwelijk geslacht te verheffen en te beschaven. De vrouwen moesten gewonnen worden, om orde en zindelijkheid in hare huizen te bevorderen. De voortreffelijke vrouw van RIEDEL was de krachtige hulp van haren echtgenoot in het zendingwerk. Zij maakte in de negerij bekend, dat zij Zondags namiddags de vrouwen bij zich verzocht om haar te onderrigten. De eerste maal had zij eene talrijke vergadering. De leerlingen, sommigen zelfs van hoogen leeftijd, maakten goede vorderingen in 't aanleeren der letters en bijbelsche geschiedenis, die de nieuwe vriendin haar vertelde. Slechts eenige Zondagen ging het goed.

De priesters, die veel hadden tegen deze nieuwe gewoonte, zoo geheel verschillend van de voorvaderlijke, brachten er veel tegen in; degenen die de vergadering bezochten werden bespot en gehoond, en de mannen werden bang gemaakt, dat de vrouwen weldra de baas zouden zijn. Hierdoor werden vele afgeschrikt en andere door hare mannen verhinderd. Het aantal der leerlingen versmolt zóó, dat men de oefeningen moest staken.

Beter ging het met de naaischool, die de goede vrouw tweemaal in de week voor meisjes hield. De

prijs van naalden en garen, die zeer hoog was, werd door haar bestreden. RIEDEL en zijne vrouw legden zich gaarne ontberingen op, overtuigd van daardoor bij te dragen tot de bevordering van het koningrijk Gods. Onder het naaijen werd de gelegenheid waargenomen, om de jonge meisjes in de christelijke waarheid te onderwijzen. Deze naaischool hield stand. Reeds vroeger waren er in de Minahassa scholen geweest van eenige vrouwen, die het vlechten van matten, mandjes of andere handwerken aan de meisjes onderwezen. De christelijke stempel, die de naaischool droeg, oefende een' goeden invloed uit.

Behalve dat had Mevrouw RIEDEL veel met haar huishouden te doen, waartoe in Indië veel meer behoort, dan wij ons voorstellen. Veel werk, dat bij de Europeërs door bedienden gedaan wordt, bezorgde zij zelve. Bij RIEDEL waren twee jongens; een moest na eenigen tijd weggezonden worden, daar hij van geen nut was. AMOS gedroeg zich goed, en was een hulp in 't huishouden.

Hoewel de naaischool goed ging, moeten wij ons niet te veel van de leerlingen voorstellen. Vele waren zoo vuil, dat Mevrouw RIEDEL ze eerst geheel moest reinigen waarbij hare zachte, liefderijke manier meer goed deed, dan knorren zou gedaan hebben. Zij had nog erger ondervindingen. »He! KARIMENGA, wat hebt gij onder uwe sarong?» moest zij aan eene der leerlingen vragen, die een gestolen stuk goed onder haar bovenkleed had zoeken te verbergen. »Heb ik u niet pas verteld, waar de dieven eenmaal komen?» ging zij kalm voort, nadat zij het stuk van het meisje

had aangenomen, die het zonder de minste schaamte terug gaf. Ook de liefderijke vermaningen, die volgden, schenen weinig uit te werken. Dikwijls werd er na schooltijd iets gemist. Alle zaken moesten nagegaan worden, als er een Alifoer in huis was: dikwijls werden er kleinigheden meêgenomen. RIEDEL had anders gaarne bezoek; hij wakte christenen en heidenen er toe op; de meesten lieten zich door eene zekere schuwheid terughouden. Om zich vertrouwelijker te maken, ging hij zelf met zijne vrouw bij hen. En schoon hij met groote vriendelijkheid ontvangen werd, was het heel moeilijk, hun vertrouwen te winnen. Er waren onder de gedoopten, die met vrijmoedigheid den zending naderden, en zich verbeeldden op de hoogte van hun' tijd te zijn, met hun' zwarten rok, den wandelstok in de hand, alsof zij Hollanders waren. RIEDEL had een' afkeer van alle pralerij en dwazen opschik.

De nieuwe zeden hadden eenigen invloed op de geheele bevolking van Tondano; maar dat zij nog niet geheel de overhand hadden, bleek daar men nog geen' afstand van de fosso's (offers) kon doen. Zij werden nog van tijd tot tijd gevierd, en dan waren alle inwoners, zelfs de christenen, in groote opgewondenheid. Ook RIEDEL was er getuige van, en moest met een bedroefd hart toezien. Zoo iets te overwinnen was moeilijker dan voor dweepzieke heidenen van zijnen Heer en Heiland te spreken. De godsdienstige gebruiken van de Alifoeren schonken zooveel genot! Zij stonden daarin gelijk met aardschgezinde kinderen in christelijke lauden. De grootste onverschilligheid voor godsdienst was een karaktertrek in 't volk van Ton-

dano, die de zendeling bij elke gelegenheid ondervond.

De kerk bleef Zondags leeg, niettegenstaande de oogst binnen was, alle huisgezinnen uit de veldhutten in de negerij teruggekeerd waren en het naderen van den Zondag door de schoolkinderen bekend werd gemaakt. Er was daardoor geen gelegenheid eenigen godsdienstigen invloed op de lieden te oefenen.

Te vergeefs deed RIEDEL wat hij kon om het te veranderen. De tijden voor het Kerstfeest naderden, maar Tondano scheen nog in een' diepen geestelijken winterslaap te liggen. Dikwijls zag men den zendeling eenzaam wandelen, met bekommerde blikken om zich staren, werktuigelijk zijne pijp vasthouden en digte rookwolken uitblazen. Hoe zal ik het toch aanleggen om deze menschen tot mij te trekken, was aanhoudend zijne gedachte, en in stilte bad hij voor de zielen dergenen, wier heil hem zoo na aan het harte lag, en binnenshuis overlegde hij met zijne vrouw. De liefde is vindingrijk: zoo kwam RIEDEL eens met een vrolijk gezicht naar huis. Ik heb het gevonden, wij moeten hen met list vangen. Lieve vrouw, de Kersttijd nadert, gij moet daarom vele koeken bakken, echte duitsche kerstkoeken, zooals in Turingen, die zullen het lokaas zijn. Ofschoon de goede vrouw, die haren man in alles gehoorzaamde, tot bakken gereed was, naar de gegeven aanwijzing bleek het spoedig onmogelijk te zijn, daar in geheel Tondano geen meel te krijgen was. »O, dat hindert niet,» zeide RIEDEL »wij kunnen even goed rijst nemen, bak gij maar rijstkoeken, zoo goed als gij kunt; dat beantwoordt ook aan het doel.»

De dagen vóór het feest was men in school ijverig

bezig om aan de kinderen de geschiedenis te verhalen, en de beteekenis van het feest duidelijk te maken; ook liet hij hen een lied leeren, en de meester gaf zich alle moeite met zijne fluit om hen goed de wijs te leeren; daarbij werd herhaaldelijk in de negerij bekend gemaakt, wanneer het groote feest begon. Op den kerstavond zou mede voor het gouvernementshuis een feest gegeven worden; allen konden komen kijken. Des namiddags van den eersten feestdag werden de aanzienlijkste familien bij RIEDEL genoodigd, en wie komen wilde zou welkom zijn.

Den dag te voren stond Mevrouw RIEDEL in de keuken ijverig lekkere rijstkoeken te bakken, die bij inboorlingen van de oostersche eilanden als de grootste lekkernij beschouwd worden. Vrolijk zag zij de bergen koeken op hare borden verrijzen; zou het welligt gelukken door dit middel velen tot het Godsrijk te brengen? RIEDEL ging de kamer op en neder, niet alleen zijne preek overdenkende, maar dikwijls overleggende, hoe hij zijne gasten den volgenden dag het beste zou bezighouden.

Tegen den avond verzamelden zich de schoolkinderen; zij stonden in een' kring; RIEDEL in 't midden. Eene groote schaar nieuwsgierigen was bijeengekomen; het lied werd aangeheven, de feestgeschiedenis in 't Maleisch verteld, en daarop ondervroeg hij de kinderen, die goed antwoordden. De vaders en moeders waren verwonderd over de geleerdheid hunner kinderen, die zij hier hoorden. RIEDEL nam deze gelegenheid waar, om in eene korte toespraak de geheele vergadering te wijzen op den Zoon van God, die ook uit liefde tot de Alifoen mensch geworden was, en ook hun Heiland

en Verlosser wilde zijn. Hij verzocht hen den volgenden dag in de kerk te komen, waar zij meer konden hooren. Werkelijk was de kerk vol, maar de toeloop was in den namiddag nog veel grooter. Christenen en heidenen waren gekomen, zoodat men de menschen buiten moest onthalen; van de rijstkoeken bleef niets over, en de koffijkan was gedurig leeg. RIEDEL zat zeer te vreden in 't midden van 't gezelschap (natuurlijk met de pijp in den mond), en vertelde van zijn verafgelegen vaderland. Zijne schilderingen waren zoo onderhoudend, dat menige gast, met een' half geopenden mond zijn rijstkoek vergat. Hoe de velden in Duitschland nu met sneeuw bedekt waren, hoe de boomen hunne bladeren verloren hadden, hoe meeren en rivieren met ijs bedekt waren, zoodat men daar op gaan kon; het vlugge schaatsen- en slede-rijden, het vuur in den kagehel, in de kamer, de korte winterdagen: dat alles scheen veel te wonderbaar om het te kunnen gelooven. Een der Hoofden bevestigde de waarheid; hij had op Java dikwijls met Europeërs gesproken; die hadden hem dezelfde dingen verteld; alle blanken stemden daarin overeen, zoodat daaraan geen twijfel kon zijn. Daardoor werd de spanning der toehoorders nog grooter, toen RIEDEL nog meer vertellen zou. Hij beschreef de bezaaide velden, die door de vorst verstijfd het voorjaar afwachten; en wat dan verder met hen gebeurde. legde hij hun uit, naar de zeden en gebruiken van den alifoerschen akkerbouw, en kwam ten laatste geheel ongezocht op het Evangelie, en legde hun de beteekenis van het Kerstfeest uit. Hij bediende zich daarbij van de alifoersche taal. Werd hij niet geheel be-

grepen, zoo hielp het Hoofd hem, en vertaalde zijn Maleisch. Spoedig viel de duisternis in, en de vergaderden gingen hoogst tevreden uiteen. In geheel Tondano werd over de bijeenkomst bij den zendeling met algemeene dankbaarheid gesproken. RIEDEL en zijne vrouw waren met lof en dank vervuld; zij voelden, dat het hun gelukt was tot de menschen nader te komen.

Op den tweeden Kerstavond werd voor de eerste maal het heilige avondmaal in Tondano gevierd. Waarschijnlijk nam behalve RIEDEL en zijne vrouw slechts de familie CONSTANCE daaraan deel, daar van de christen-inboorlingen nog niemand aangenomen was. De tafel was klein, want er zaten maar 7 menschen aan. RIEDEL schreef: »Allen voelden wij echter, dat de Heer in ons midden was, en ons zegende. Ik had het aan velen uit de gemeente van te voren bekend gemaakt. Vroeger hadden zij er niets van gehoord of gezien. Allen betuigden, dat zij iets bijzonders in hun hart gevoeld hadden, dat zij niet konden uitspreken. Anderen zeiden: het was alsof de Heer Jezus zichtbaar in ons midden was. Moge deze plegtigheid ten gevolge hebben, dat velen naar verder onderwijs streven, om als medeleden opgenomen te kunnen worden.»

Op Nieuwjaarsdag was de kerk druk bezocht. RIEDEL geloofde eene verbetering in den toestand der naamchristenen op te merken. Maar er was iets, dat hem die schoone verwachting weer benam. De gezamenlijke kerkgangers waren in 't wit of rood gekleed, wat zeer in 't oog viel, daar zij met Kerstmis allen in 't zwart verschenen. Bij nader onderzoek

bleek, dat men het er voor hield, dat Christus op Kerstmis gestorven en op Nieuwjaarsdag opgestaan was. Daarop grondde zich hunne gewoonte ook, van deze dagen door de kleur der kleeding aan te duiden. Bovendien werd het kerkgaan op deze feesten als een bewijs beschouwd van christen te zijn, waaruit zich verklaren liet, waarom zoo velen in de kerk waren. Daarbij kwamen nog een paar andere ervaringen. Met Kerstmis werden de graven der christenen gewit, zooals bij de Alifoeren bij eene andere gelegenheid geschiedt. Men verheelde het niet, dat het gedaan werd, om den dood en alle zware ziekten voor het volgende jaar van die huisgezinnen af te wenden. Op den eersten Kerstdag kwamen, zeide men, de zielen der afgestorvenen uit de graven, en als deze niet gewit waren, werden zij boos, en maakten de levenden ziek of doodden hen. Men schaamde zich dit bijgeloof niet. Met Nieuwjaarsdag ging het erg toe. De christenen vierden hem niet veel beter dan een heidensch offerfeest; er werd onmatig gegeten en gedronken; 's avonds mengde zich het woeste leven der dronkaards met het gillen der dansenden, en zooals de christenen de feesten der heidenen bijwoonden, zoo namen ook dezen aan de christelijke feesten deel.

Alle begin is moeilijk, dacht RIEDEL, toen hij den volgenden Zondag uit de kerk terugkwam, die zoo leeg was als vroeger.